

*Ландіна А.В.,
аспірант Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України*

ЗАХИСТ МОРАЛЬНОСТІ У СФЕРІ СТАТЕВИХ ВІДНОСИН ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Завданням кримінального законодавства будь-якої країни є захист усіх сфер суспільства від протиправних посягань. Однією із основних сфер відносин між людьми є моральність, складовою частиною якої є моральність в статевих відносинах. Кожен кримінальний кодекс із числа розглянутих нами зарубіжних країн містить норми, які захищають моральність у сфері статевих відносин.

Порівняння зарубіжних кримінальних кодексів із КК України дасть змогу вдосконалити вітчизняне законодавство в сфері захисту моральності, зокрема статевої, від протиправних посягань шляхом врахування зарубіжного досвіду в створенні норм та їх застосуванні. Необхідно виявити найбільш суттєві відмінності та проаналізувати їх з точки зору можливості застосування цих відмінностей у вітчизняному кримінальному законодавстві в процесі його подальшого вдосконалення.

Проблемами теоретичної розробки та практичного застосування окремих норм по встановленню кримінальної відповідальності за злочини проти моральності в сфері статевих відносин займалися ряд вітчизняних вчених: С.С. Яценко, С.Ф. Денисов, М.Й. Коржанський, М. Ломако, В.П. Рябчинська та інші¹. Дослідженню цієї проблеми присвятили праці і російські автори: А.П. Дьяченко, А.Н. Ігнатов, Р.С. Джинджолія, Н.А. Синельников, С.В. Шлик².

На наш погляд, для визначення цієї сфери моральності варто вживати такий термін, як статевая моральність. Для визначення відносин у вказаній сфері в спеціальній, зокрема юридичній, літературі вживається термін “статевая мораль”³. З приводу можливості введення терміну “статевая моральність” в кримінальне право можуть виникнути суперечки, але, на нашу думку, це виправдало б себе.

Виходячи з того, що мораль – це система етичних норм, правил поведінки, що склалися в суспільстві, виникає припущення, що вказані норми моралі у сфері статевих відносин доцільно було б назвати нормами статевої моралі або статевою мораллю. Але, як було виявлено при дослідженні літератури з проблеми визначення об’єкта злочинного посягання, норми не можуть бути об’єктом злочину.

¹ Денисов С.Ф. Кримінально-правова охорона громадської моралі. – Запоріжжя, 1998. – 28 с.; Ломако М. Кримінальне право України. Особлива частина /За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація – К.-Х.: Юрінком Інтер-Право, 2001. – 496 с.; Рябчинська О.П. Боротьба з розповсюдження порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості: Автореф. дис. ... к.ю.н. спец. 12.00.08 – К., 2003. – 20 с.; Яценко С.С. Ответственность за перступления против общественного порядка – К.: Вища школа, 1976. – 192 с.

² Эксплуатация проституции в России / А.П. Дьяченко, Н.О. Синельникова, Д.В. Шлык. – М., 1999 – 96 с.; Проституция и преступность/ Ред. и сост. Ю.М. Хотченков – М.: Юридическая литература, 1991 – 304 с.

³ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / За ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002 – С. 696.

Уявляється, що об'єктом злочину взагалі є порядок відносин між людьми в суспільстві, який охороняється кримінальним законом.⁴ Це означає, що родовим об'єктом злочинів, які посягають на моральність у сфері статевих відносин, може бути порядок відносин у цій сфері, який існує лише при умові дотримання людьми в суспільстві норм статевої моралі. Таким порядком і є моральність у сфері статевих відносин. На наш погляд, такий порядок доцільно було б назвати статевою моральністю. До того ж це буде одночасно і узагальненим поняттям для визначення стану дотримання норм статевої моралі в суспільстві в цілому.

Отже, доцільність вживання терміна “статева моральність” в кримінальному праві обумовлена тим, що цей вид моральності є родовим об'єктом злочинного посягання. А якщо він є об'єктом, то це може означати наступне: об'єктом кримінального захисту є порядок відносин між людьми в суспільстві, який охороняється кримінальним законом, отже, об'єктом кримінальних посягань у сфері статевих відносин є саме статева моральність. Статева мораль, в свою чергу, – це норми, від дотримання яких залежить стан статевої моральності та моральності суспільства взагалі.

Необхідно зазначити, що за КК України кримінальна відповідальність за злочини проти моральності в сфері статевих відносин встановлюється ст.ст. 301-303 (ст. 301 “Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів”, ст. 302 “Створення або утримання місць розпусти і звідництво”, ст. 303 “Проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією”).⁵

Кримінальний кодекс Австрії, як було вже вказано вище, містить Розділ 10, норми якого захищають моральність⁶. Цей розділ містить статті, в яких встановлює покарання за злочини проти статевої моральності, що частково збігаються із нормами КК України, які передбачають настання кримінальної відповідальності за подібні злочини (§ 213 “Звідництво”, § 207a “Порнографічні зображення з неповнолітніми”, § 202 “Сексуальне примушування”, § 207 “Розпусні дії по відношенню до неповнолітніх”).

Крім того, за КК Австрії кримінальна відповідальність встановлюється за такі злочинні діяння у вказаній сфері, за які в КК України покарання не передбачене: “Сприяння розпусним діям інших осіб, що здійснюється за гроші” (§ 214), “Розпусні дії, що здійснюються публічно” (§ 218), “Повідомлення про проведення розпусних дій” (§ 219), “Схиляння до розпусти з тваринами” (§ 220a), “Сприяння професійній проституції” (§ 215), “Сутенерство” (§ 216), що, на наш погляд, є досить прогресивним моментом. Саме на такі норми вітчизняний законодавець повинен звернути увагу в першу чергу.

Відповідальність за злочинні діяння, які в деякій мірі відповідають злочинам розділу 12 КК України, що посягають на моральність у сфері статевих відносин (ст.ст. 301 – 303), передбачена деякими нормами розділу 6 “Про статеві злочини” Кримінального кодексу Швеції⁷.

Кримінальне законодавство Швеції встановлює кримінальну відповідальність за сексуальну експлуатацію, якщо особа схиляє іншу особу до статевого зв'язку шляхом зловживання його або її залежним становищем (ст. 3 р. 6 КК Швеції). Наступна норма Розділу 6 КК Швеції передбачає покарання за сексуальну експлуатацію неповнолітнього (ст. 4 р. 6), що, на наш

⁴ Ландіна А.В. Моральність як об'єкт кримінально-правового захисту // Вісник правознавства та правоохоронної діяльності. – 2003. - № 3. – С. 194.

⁵ Кримінальний кодекс України. – Харків: ФІНН, 2002. – 224 с.

⁶ Уголовный кодекс Австрии / Пер. с нем. – М.: Зерцало, 2001 – 144 с.

⁷ Уголовный кодекс Швеции / Научные редакторы Н.Ф. Кузнецова и С.С. Беляева – СПб: Юридический центр Пресс, 2001. – 320 с.

погляд, є кваліфікуючою ознакою попередньої ст. 3 р. 6 КК Швеції. Кримінальним законодавством Швеції також передбачено настання кримінальної відповідальності за звідництво та сприяння нерегулярним статевим зносинам за платню (ст. 8 р. 6 КК Швеції). Відповідно до цієї норми за звідництво карається особа, яка підтримує або незаконно фінансово експлуатує нерегулярні статеві зносини за платню з боку іншої особи. Також встановлюється покарання за тяжке звідництво (тяжкість залежить від того, чи заохочував обвинувачений тимчасові статеві зносини за платню, чи безжалюбно експлуатував іншу особу) (ст. 9 р. 6 КК Швеції).

Норми, які захищають моральність в сфері статевих відносин, містить і Розділ 16 “Про злочини проти громадського порядку” КК Швеції. Так, ст. 10а р. 16 передбачає кримінальну відповідальність за злочини, пов’язані з дитячою порнографією (порнографічні зображення дитини, розповсюдження, перевезення, придбання такого зображення та ін.). Ст. 11 цього ж розділу КК Швеції передбачає покарання за незаконну демонстрацію порнографічних зображень, причому, як вказано в цій нормі, якщо така демонстрація проходить в публічному місці і це призводить до загальної незручності.

Кримінальний кодекс Польщі містить небагато норм, покликаних захищати моральні засади суспільства, зокрема в сфері статевих відносин, від злочинних посягань. Ці норми віднесені до розділу 25 КК Польщі „Злочини проти статевої свободи та моральності”⁸, декілька з яких встановлюють кримінальну відповідальність за злочинні посягання на статево моральність: ст. 202 р. 25 КК Польщі “Публічна демонстрація предметів порнографічного змісту”, причому наголошується на насильницькому моменті такої демонстрації, ст. 203 “Доведення до заняття проституцією”; за ст. 204 КК Польщі кримінальному покаранню підлягають особи, які з метою отримання матеріальної користі схиляють іншу особу до заняття проституцією, а також якщо це заняття йому полегшують.

Особливої уваги заслуговує ч. 4 ст. 204: цією нормою передбачене покарання за схиляння або вивезення за кордон винною особою іншої особи, якщо метою цього вивезення є втягнення або примушування потерпілої особи до заняття проституцією. На сьогодні проблема вивозу за кордон осіб для заняття проституцією та їх експлуатації в Україні набула особливої актуальності, тому дана норма кримінального законодавства Польщі варта пильної уваги з боку юристів України. Не може викликати сумнівів, що введення подібної норми в кримінальне законодавство України певною мірою сприятиме боротьбі і з насильницьким втягненням в проституцію, і, частково, із торгівлею людьми з метою їх сексуальної експлуатації.

Не менш ретельно охороняється моральність в сфері статевих відносин і кримінальним законодавством Франції. Зазначений вид моральності за КК Франції захищається відділом 2 розділу 2 Книги Другої „Про звідництво і тотожні йому злочинні діяння” та, частково, Відділом 5 того ж Розділу Книги Другої “Про поставлення в небезпеку неповнолітніх осіб” (мається на увазі моральність неповнолітніх у сфері статевих відносин)⁹.

Відділ 2 Розділу 2, який передбачає покарання за звідництво і тотожні йому злочинні діяння, складається із 8 статей (ст.ст. 225–225): ст. 225 встановлює покарання за звідництво; за ст. 225 карається посередництво між двома особами (одна з них займається проституцією, а інша використовує або оплачує проституцію іншої особи) та допомога сутенеру в легалізації джерел його прибутків. Кваліфікуючими ознаками цього виду злочинного посягання є: вчинення звідництва та тотожних йому злочинних діянь щодо неповнолітнього. Особливо кваліфікуючими ознаками того ж виду злочинних посягань за кримінальним законодавством Франції є звідництво, здійснене організованою бандою (ст. 225) та звідництво, здійснене із застосуванням тортур або актів жорстокості (ст. 225).

⁸ Уголовный кодекс Республики Польша – СПб.: Юр. Центр Пресс, 2001. – 324 с.

⁹ Уголовный кодекс Франции – СПб.: Юр. Центр Пресс, 2002. – 650 с.

На особливу увагу заслуговує ст. 225 КК Франції, яка встановлює покарання за звідництво та тотожні йому злочинні діяння юридичних осіб. Нормами Розділу 2 Відділу 5 КК Франції передбачається кримінальна відповідальність за фіксування, запис, передачу, зображення або знімку неповнолітнього порнографічного характеру з метою їх розповсюдження (ст. 227); за виготовлення, транспортування та розповсюдження будь-якого носія інформації або повідомлення насильницького або порнографічного характеру, якщо воно може бути сприйняте або побачене неповнолітнім (ст. 227); за сексуальне посягання по відношенню до неповнолітньої особи, яка не досягла 15-річного віку (ст. 227); за сексуальне посягання без застосування насилля, примушування та погроз щодо неповнолітнього віком до 15-ти років (ст. 227). За всі перераховані злочинні діяння кримінальним законодавством Франції також передбачене настання кримінальної відповідальності юридичних осіб. Зазначимо, що КК України не встановлює кримінальної відповідальності юридичних осіб взагалі, зокрема за злочини проти статевої моральності.

Кримінальне законодавство Швейцарії, подібно до більшості розглянутих кримінальних кодексів, не виділяє моральність як окрему сферу злочинних посягань. Покарання за злочини в сфері статевої моральності, як і в багатьох інших кримінальних кодексах, передбачене нормами, які знаходяться в розділі, що встановлює кримінальну відповідальність за злочинні діяння проти статевої недоторканості (р. 5. Кн. Друга КК Швейцарії): за ст. 195 карається сприяння заняттю проституцією, а ст. 197 визначає покарання за порнографію; ст. 198 встановлює кримінальну відповідальність за сексуальні домагання. Для нашого дослідження велике значення має ст. 199, за якою особа карається за неприпустиме заняття проституцією, тобто за порушення приписів кантонів про місце, час або вид здійснення заняття проституцією та про попередження відносно супроводжуючих проституцію дій, що свідчить про наявність в законодавстві Швейцарії норм, які встановлюють правила заняття проституцією, і цей вид діяльності не є караним¹⁰.

В ході дослідження зарубіжного законодавства в сфері охорони статевої моральності ми не могли залишити поза нашою увагою Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини, який містить Розділ 13 “Злочинні діяння проти статевого самовизначення”¹¹. В зазначений розділ КК ФРН входять декілька норм, які передбачають покарання за проституцію та пов’язані з нею злочини. Так, § 180а КК ФРН встановлює кримінальну відповідальність за сприяння заняттю проституцією. За § 184а карається заняття забороненими видами проституції, тобто до кримінальної відповідальності притягуються особи, які порушують видану на основі правового припису заборону на заняття проституцією у визначених місцях або у визначений час доби. Досить цікавим, на наш погляд, є § 184b КК ФРН “Заняття проституцією, що загрожує моральності молоді”. Крім зазначених норм, § 181а КК ФРН передбачає настання кримінальної відповідальності за сутенерство. За КК ФРН покарання передбачається і за злочини, пов’язані з порнографічними матеріалами: § 184 КК ФРН „Розповсюдження порнографічних видань”, в якому детально описані всі злочинні діяння, пов’язані з порнографічними виданнями, за вчинення яких передбачене покарання.

Більшість з досліджених кримінальних кодексів пострадянських країн містять норми, які охороняють моральність від протиправних посягань, зокрема моральність у сфері статевої відносин. Звичайно, кримінальне законодавство кожної окремої держави має свої особливості, але є злочинні діяння, за які покарання передбачено в будь-якому зарубіжному кримінальному кодексі.

В Кримінальному кодексі Латвії норми, які встановлюють покарання за злочинні посягання на моральні засади суспільства, виділені в Розділ 16 Особливої частини (“Злочинні діяння проти

¹⁰ Уголовный кодекс Швейцарии – М.: Зерцало, 2000. – 138 с.

¹¹ Уголовный кодекс ФРГ – М.: Зерцало, 2000. – 206 с.

моральності та статевої недоторканості”), 4 з яких передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти статевої моральності¹².

Ст. 163 КК Латвії встановлює покарання за порушення правил, які обмежують проституцію, але кримінально караним є лише повторне їх порушення протягом року. Ст. 164 КК Латвії „Примушування до заняття проституцією передбачає притягнення до кримінальної відповідальності за власне примушування до заняття проституцією та за втягнення особи в проституцію шляхом зловживання її довірою або обману. В КК Латвії є норма, що встановлює кримінальну відповідальність за сутенерство, під яким за кримінальним законодавством Латвії розуміється використання з метою отримання матеріальної вигоди особи, що займається проституцією (ст. 165). За ст. 166 КК Латвії покарання встановлюється за порушення правил ввезення, виготовлення та розповсюдження матеріалів порнографічного характеру. Очевидно, що між кримінальними законодавствами Латвії та України в питанні охорони статевої моральності є дуже багато схожостей: ст. 166 КК Латвії схожа із ст. 301 КК України, а ст. 164 КК Латвії можна порівняти із ч. 2 ст. 303 вітчизняного кримінального кодексу. А існування в Латвійському Кримінальному кодексі норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за сутенерство (ст. 165 КК Латвії) є, на наш погляд, досить прогресивним моментом.

В кримінальному законодавстві Російської Федерації норми, покликані захищати моральність, зокрема моральність у сфері статевої відносин вміщені в Розділ 15 Особливої частини КК РФ „Злочини проти суспільної моральності”.

Зазначимо, що за вказаний вид злочинів кримінальна відповідальність за КК РФ встановлюється статтями 240 та 241: обидві норми передбачають покарання за злочини, пов’язані із заняттям проституцією: ст. 240 КК РФ встановлює покарання за втягнення в заняття проституцією; ст. 241 КК РФ передбачає настання кримінальної відповідальності за організацію або утримання притонів, причому покарання встановлюється лише в тих випадках, якщо притони утримуються або організуються саме для заняття проституцією.

Досліджуючи кримінальне законодавство Китаю, ми виявили, що Кримінальний кодекс даної держави має свої особливості і досить значні відмінності від попередньо розглянутих кримінальних кодексів інших країн, що робить аналіз КК КНР особливо цінним для вітчизняної кримінально-правової науки. На відміну від досліджених вище кримінальних кодексів зарубіжних країн, в КК КНР захисту моральності у сфері статевої відносин присвячено два розділи: Розділ 8 “Злочини, пов’язані з організацією, примушуванням, втягненням, покриванням (наданням притулку) або сприянням проституції” та Розділ 9 КК КНР „Злочини, пов’язані з виробництвом, продажем або розповсюдженням непристойних матеріалів”¹³.

В склад р. 8 КК КНР входить п’ять статей (ст.ст. 356–362), які встановлюють покарання за злочинні діяння, пов’язані із заняттям проституцією. За Р. 9 цього кримінального кодексу до кримінальної відповідальності притягуються особи за злочини, пов’язані з виробництвом, продажем або розповсюдженням непристойних матеріалів (ст.ст. 363–367). Найбільш цікавим моментом, на наш погляд, у вказаних нормах КК КНР є розмір покарання за деякі види злочинів проти статевої моральності: так, наприклад, ст. 158, за якою карається організація або примушування до занять проституцією, визначає покарання у вигляді тюремного ув’язнення на строк від 5 до 10 років з відшкодуванням завданої шкоди, а за повторне вчинення даного злочину строк ув’язнення збільшується (від 10 до 15 років).

¹² Уголовный кодекс Латвии – www.ttc.lv/New

¹³ Уголовный кодекс Китая – www.qis.net/chinalaw

Усі країни, кримінальне законодавство яких було розглянуте вище, належать до континентальної (романо-германської) правової сім'ї. Для більш повного аналізу проблеми захисту моральності в сфері статевих відносин ми дослідили Кримінальний кодекс штату Каліфорнія, що належить до англо-американської (англо-саксонської) правової сім'ї.

КК штату Каліфорнія містить 2 секції Глави 9 Розділу 1, до складу яких входять норми, що встановлюють покарання за злочини проти статевої моральності: це Секція 7.5 „Непристойні предмети” (ст.ст. 311–312.7) та Секція 7.6 „Шкідливі предмети” (ст.ст. 313–313.5). Цікавим є той факт, що в кожній секції КК штату Каліфорнія є норми, які дають визначення термінів, що вживаються в нормах цих секцій. Так, наприклад, в ст. 311 даються визначення термінів, використаних в Секції 7.5: “непристойні матеріали”, “матеріали”, “особа”, “розповсюдження”, “завідомо знаючі”, “демонстрація” та інші.

Проведене дослідження зарубіжного законодавства в сфері захисту статевої моральності, яке, безперечно, має велике практичне значення для кримінально-правової науки України, дозволяє зробити певні висновки.

1. З нашої точки зору, у вітчизняному кримінальному законодавстві має бути врахований досвід зарубіжних країн в питанні відповідальності за заняття проституцією: кримінальні кодекси країн, які були розглянуті вище, не містять кримінальної відповідальності за проституцію.

2. На зразок кримінальних кодексів Австрії та Латвії варто, на наш погляд, кримінальну відповідальність за сутенерство встановити окремою нормою (ст. 303¹)

3. Доцільно, на нашу думку, в ст. 301 “Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів” внести кримінальну відповідальність за демонстрацію порнографічних предметів і матеріалів, покарання за яку встановлене відповідними нормами кримінальних кодексів Данії, Швеції, Польщі.

4. Варто звернути увагу вітчизняного законодавця на існування в кримінальних кодексах Австрії, Іспанії, Швейцарії, Данії, Китаю кримінальної відповідальності не лише за звідництво, створення і утримання місць розпусти, але й за сприяння заняття проституцією і врахувати законотворчий досвід вказаних країн.

5. Для визначення кваліфікуючих ознак злочинів проти статевої моральності необхідне ретельне вивчення кримінального законодавства Франції та Іспанії в питаннях захисту цього виду моральності: за КК Франції кваліфікуючою ознакою є вчинення цих злочинів юридичною особою, а за КК Іспанії кваліфікуючою ознакою тих самих злочинів є скоєння злочинних діянь з використанням суспільного або службового становища.

6. Для вітчизняної кримінально-правової науки, видається, необхідним є вивчення КК штату Каліфорнія, який містить (як і кримінальні кодекси інших штатів США та країн-представниць англо-американської правової сім'ї) визначення тих чи інших термінів, що вживаються в нормах даного кримінального законодавства.

Врахування зазначених пропозицій в подальшому розвитку теорії кримінального права дасть змогу підвищити ефективність застосування норм кримінального законодавства України, що, в свою чергу, покращить захист моральності в сфері статевих відносин.

Стаття рекомендована до друку відділом проблем кримінального права, криминології та судоустрою Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України (протокол № 14 від 12 грудня 2003 року)

